

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Bedenckingen Voor Mynheer Daniel Van Hengel Predikant
der genoemde Ghereformeerde tot Uytrecht hem
toe-ghesonden Van Pater Cornelius Hazart Priester der
Societeyt Iesu**

Hazart, Cornelius

Antwerpen, 1676

Bedenckinge Over Den Vyfeden Artykel. Van het Sacrament des
Vormfels, Penitentie of Biechte, Olysel, Order, en Houwelijck.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-71562](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-71562)

erg / t'welck op vele hondert jaeren niet eens en
ghefehiedt / en doen se niet qualijck met die hostie
aenbidde.

Ten lesten verfoeke ick van u / t'welck gy weder-
om hebt obergheslaghen / dat ghy mi op de schijfue-
re bewijzen wilt / waer dat se seght dat het Avont-
mael niet anders en is als eene ghedachtenisse, ofte niet an-
ders als eene verkondinghe vande doot des Heeren: Want
ghy hebbe ghehoort dat dit uw' argument niet en be-
hoort: Christus seght dat het Avontmael eene ghedachtenisse
is. Ergo t'en is gheen sacrificie; alsoo het wel saemen staet /
ghelijck ick gheseyt hebbe / Christi lichaem oprechte-
lijck offeren / ende ghedachtenisse houden van sijne doot /
die nu ober sechthien hondert jaer ghepassert is. Ick
en weet niet waerom dat U. E. hier op niet geantwoort
en heeft; nochtans ick soude hier in gheerae vol-
daen sijn.

BEDENCKINGHE

OVER DEN

VYFDEN ARTYKEL.

Van het Sacrament des Vormfels, Penitentie of
Biechte, Olyfel, Order, en Houwelijck.

Ghy hadt gheseyt dat in het Vormfel ontbaeck de in-
stellinghe Christi.

Ick hebbe gheantwoort dat d'Apóstelen de handen
legghende op de ghedoopte om dat se den H. Gheest
souden ontfanghen / dit niet en deden sonder t'ghedote
ende instellinghe Christi.

Hier op antwoort gy nu: Alle de handelinghen die d'A-
póstelen hebben ghedaen, insonderheydt ontrent het doen van
mirakelen, ofte van extraordinarise gaven ende werckingen des
Gheests, en hebben gheen bracht des gebodts, noch en sijn van
ons niet nae te volghen, de wijle de mirakelen, ende die extra-
ordinare gaven nu cesseren.

¶ 4

Ick

Ick antwoorde : het sichtbaer afdaelen van den H. Gheest ober de hoofden van de ghedoopte / was een mirakel / ende booz soo veel die omstandicheyt raecht / was ee re extraordinarisse gabe / dat is waer : De heele acite in haer selven van her op legghen der handen / was soodanich / dat ontkenne ick.

Desghelijcx ontkenne ick oock dat de mirakelen by ons cesserem / want alhoewel dat den H. Gheest nu niet meer in eene sichtbare gedaente en daelt ober de hoofden van de ghedoopte / ende dat den H. Paulus seght dat de talen sullen op-houden / hier npt en volghet niet dat alle de mirakelen by ons cesserem : want à termino non distributo non valet argumentatio ad distributum.

Ghy seght boozderg : Christus heeft op de Apostelen geblasen , segghende : ontfanght den H. Gheest , waerom en doet de Roomsche Kercke dat oock niet?

Hy doet dat oock D. Daniel.

Ghy vzaeght / waerom en maect se daer gheen achtste Sacrament van?

Ick antwoorde : om dat dit behoort tot het Sacrament van de Order als eene omstandicheydt / dienende tot de macht van de verghesinghe der sonden / soo als blijkt npt de woorden Christi, niet Joan. 2. 1. ghelijck ghy qualijck citeert / maer Cap. 20. v. 23.

2. Op 't ghene ghy seyde dat oock de instellinghe Christi ontbrack in het houwlijck , hebbe ick gheantwoort / dat Paulus het houwlijck niet en soude npt gheroepen hebben booz een groot Sacrament , waert saken dat hy niet versekert en hadde ghetweest van de instellinghe Christi.

Maer ghy seyde : Het houwlijck was van Godt inghestelt voor den val van Adam , eerder noch eenigh opsicht was op Christum , ende sijne ghenade.

Hier op heb ick wederom ghese pt : dat hier npt niet en volghet dat Christus het houwlijck tot een H. Sacrament niet en heeft kunnen verheffen / jaer niet verheben en heeft.

Ghy repliceert hier op : Dat staet de Roomsche gesinde toe te bewyssen dat hy het tot een Sacrament verheben heeft.

Wat

Dat sullen wy doen / als ghy eerst dese consequen-
 te sult goet ghemaect hebben / ende ghetoot (ghe-
 maect ghy moest doen) dat dit wel volght: Het houw-
 lich was van Godt inghestelt vooz den val van A-
 dam, sonder opzicht op Christum: Ergo Christus en heeft
 het houwlijck niet verheven tot een H. Sacrament. Dese con-
 sequentie moet gy eerst proberē/ eer gy van ons betwij-
 felen bereyft, want gy en mooght ulw' epghen argu-
 ment in de bezodde niet laten: ofte indien ghy seght
 dat ghy dese consequentie niet en hebt willen maken/
 seght ons dan wat ghy met die vooz-stellinghe: Het
 houwlijck was van Godt ingestelt voor den val van Adam &c.
 hebt willen proberē.

3. Op 't gene ghy affirmeerde dat het houwlijck een
 borgherlijck contract is, heb ick gheantwoort: Betwijst
 my upt de Schrifture dat het houwlijck niet anders
 en is als een borgherlijck contract.

Hier op antwoort ghy: De Roomsche ghesinde sijn af-
 firmanten, die moeten 't proberē.

Indert waerheyt D. Daniel, my dunckt dat ge droomt
 of mer my spot als gy soo spreekt. Hebt ghy niet ge-
 affirmeert dat het houwlijck een borgherlijck contract is en
 de gheene gheestelijke dispositie &c. Is dit niet ulw' ar-
 gument: ende als ick daer op antwoorde / bewijst
 het / was dat niet te segghen / ick loochen 'et: wie
 staet het nu toe te proberē?

4. Op 't ghene ghy seyde: Is het houwlijck een Sacra-
 ment gheboden van Christo, waerom wort het dan aen de
 gheestelijckheydt verboden? heb ick gheantwoort dat
 ghy eerst haet moeten bewijfen dat Christus het houw-
 lijck aen alle menschen in't besonder gheboden heeft.

Hier op antwoort ghy 1. T'is ons ghenoech dat Chri-
 stus het houwlijck aen gheen soorte van menschen, en soo oock
 niet aen de leeraers, verboden heeft.

En wy seggen: T'is ons genoeg dat hy 't aen nie-
 mant gheboden en heeft.

Ghy antwoort 2. Dat het niet alle menschen / jae
 twepnighe menschen ghegeven is / sich daer van te
 konnen onthouden / blijkt upt *Matth. 19. 11 & 12.*

By Mattheus op die plaerse vinde ick dat Christus
 seght:

seght: Alle en vatten dit woort niet, maer dien het ghegeven is. **I**s te segghen weynighe: ghenomen ick seyde by exempel: Alle de gherefozmeerde Predikanten en sijn niet gheleert/ **I**s dat te segghen weynighe sijn gheleert? Want sonde die ppropositie niet waer sijn / waert saken dat'er hondert gheleert waeren / ende niet meer als twee onghelert: alsoo oock als Christus seght: Alle en vatten dit woort niet, kan dit niet waer sijn als'er hondert dat woort sonde vatten/ ende dyp ofte vier niet? Ergo uyt die woorden Christi en blyckt niet dat hy van weynige spreekt.

En blyckt oock niet uyt die woorden: Aen dien het ghegeven is: want hy en seght niet dat het aen weynighe ghegeben wort.

Endelijck waer seght hy dat weynighe sich van het houwlijck konnen onthouden? ter contrariten hy seght: generalijck die het kan vatten, dat hy het vatte, sonder eens te kennen te gheben dat dit niet gheschieden en kan.

Ghy antwoort 3. Den Apostel Paulus verklaert dat het houwlijck een reynen ende eerlijcken staet is *Heb. 13.4.*

Waer hebben wy opt gheleert dat desen staet onerslyck is: ofte wat wilt gy hier uyt besluyten?

Ghy antwoort 4. Den selven Apostel verklaert dat de gene die sich niet en konnen onthouden, beter doente trouwen als te branden. *1. Cor. 7. 9.*

Ick antwoorde dat den Apostel hier spreekt van weduwen ende maechden die haer niet geene belofte verbonden en hadden: want vande weduwen die niet belofte verbonden waren/en nochtang wilden trouwen/ seght hy *1. Tim. 5.12* datse schult hebben/ ende eene sake begaen die bestrafelijck is/ gelijk dit alre eyghen oeffeters verstaen: maer als sy daer by boegen/ dat hier den Apostel niet en spreekt van eene belofte van niet te trouwen om dat hy *v. 14.* seght: ick wille dat de jonge weduwen trouwen, dat is es abuyg: wat Paulus en spreekt hier van die weduwe niet vande welke hy te boze gesproken hadde/maer vande gene die noch by waren: want hy begeert dat de jonge weduwen sullen trouwen/om geene oorsake van lasteringhe aen de wederpartye te geven, gelijk die andere gedaen hadden met hare belofte te beken ende te trouwen. s. Ick

Ick hadde gheseyt dat wy het houwlijck aen de
gheestelijcke niet en verbieden.

Hier op antwoort ghy: De Roomsche ghesinde stellen
het houwlijck als niet compatibel met den gheestelijken staet,
dat jemant die desen staet verkiest uytghesloten wort van
het houwlijck, ende de remedie teghen d'onkuysheyt.

Ick antwoorde / dat hy uytghesloten wort van het
houwlijck, dat is waer: Ergo 't wort hem verboden/
en volght niet: Want het stont hem by dien staet
aenbeerden / of niet: als hy hem dan aenbeert / hy
beert oock bytwilighlyck de lasten die der toe-
baer / ende al soo suyt hy sijn selven uyt van het houw-
lijck.

Ick antwoorde. 2. dat hy uytghesloten wort van de
medie tegē d'onkuysheyt, dat en is niet waer: of meyt
hy dat'er gheen ander remedie en is teghen d'on-
kuysheyt als 't houwlijck: waer blijft dan het ghe-
bedt van het welcke den H. Jacobus seght *Cap. 5. v. 16:*
En krachtigh ghebedt des rechtveerdighen vermach veel?
Maer blijft het kassijden des lichaems/ghelijck Paulus
1. *Cor. 9. 27?* waer blijft het wederstaen aen den duy-
vel als hy ons/ghelijck uwe oberfetter seggen / ver-
weert ende aenloekt om vleeschelijcke begheerten te volbren-
gen? maer waer in is desen wederstant ghelegen? in
aemoedighheyt/maertighheyt/waeken &c. seght den H.
Iacobus in sijnen eersten bryef *Cap. 5. v. 5. 6. 8. &c.* Seght
den H. Jacobus niet klaer / dat den duyvel van ons sal vlie-
den, als wy hem soo wederstaen? Siet ghe nu wel dat
gheestelijcke niet uytghesloten en worden van de
medie teghen d'onkuysheyt / al-hoe-wel sy niet en
kunnen?

Maer ghy seght: Het houwlijck is eerlijck onder allen,
ghelijck Paulus seght *Heb. 13. 14.*

Ghy wilt segghen *Heb. 13. v. 4. ende niet 14.* doch
neme dit booz eene dreck fante.

De questie is 1. Waerom dat ghy hier dit woorde-
ten / Onder, stelt / daer in den Grieckchen text staet het
woordeken *en* 't welck deurgaens IN beteekent?

De tweede questie is wat ghy verstaet dooz dit
woordeken ALLE: Want het Griecx woordeken *πᾶσι*
kan

kan soo wel ghenomen worden door alle dinghen, als door alle menschen: Wat wilt ghy hebben? dat het hier beteekent alle dinghen? soo seght dan den Apostel dat het houwlijck in alles, of allesins eerlijck is: volghet hier uyt dat de geestelijcke qualijck doen niet te vrouwen? die consequentie soude ick gherne eens sien: Wilt ghy dat het woordken ALLE hier beteekent alle menschen? ick ontken 'et.

6. Op het ghene dat ghy gheseyt hadt / alhoewel dat het natuerlijck houwlijck eene ghelijkenisse heeft van 't geestelijck houwlijck Christi met sijne gemeente, ende dat den Apostel dat geestelijck houwlijck, *eene groote verborgentheydt* noemt, daer uyt en volghet niet dat het natuerlijck houwlijck een Sacrament is, heb ick gheantwoort / toont my dat dit niet en volghet.

Op seght: dit hebbe ick bewesen pag. 40. met dese redens: Want anders soudender soo vele Sacramenten wesen alser parabelen zijn, ofte sacken daer by Christus het Rijke der hemelen verghelijckt.

ICK replicere 2. Wilt ons eenige Catholijcke schryvers aen / die segghen dat uyt eene ghelijkenisse een Sacrament volghet, want ghy seght pag. 59. dat wy sulcx affirmeren.

ICK replicere 3. Bewijst my dat den Apostel / geestelijck ghy affirmeert / door dese woorden: Eene groote verborgentheydt, het geestelijck houwlijck Christi, ende niet het natuerlijck houwlijck en verstaet.

7. Op 't ghene ghy gheseyt hadt / dat het voor desen qualijck overgheset was, dat het houwlijck een groot Sacrament is, daer Paulus seght, dat het eene groote *verborgentheydt* is, heb ick gheantwoort dat het Griecx woordken *μυστήριον* het selve beteekent met het Latijnsch woordken Sacramentum, ende om dit te bevestighen heb ick u voorghestelt de voornaemste *DD.* Latijnsche Dabers / Augustinus, Hieronymus, Ambrosius, Leo, die dit soo verstaen hebben.

Hier op antwoort ghy dat het by de oude somtijts soo overgheset is: maer dat die woorden somtijds elck een besondere beteekenisse hebben / ende dat alle Mysterien gheene Sacramenten en zijn.

Dat

Dat bekenne ick: Waer ick segghe dat hier het
 opbeken Sacramentum by die Daders genomen wort
 op een oprecht Sacrament, sy verstaen dat niet van het
 gheselich houwlijck Christi, ghelijck gyliden) maer
 van het natuerlijck houwlijck tusschen man ende
 vrouwe; ende dat Augustinus naemelijck / daer dooz /
 oprecht Sacrament heeft verstaen / bewijst Bellarminus
 de Matrim. cap 3 pag. 1292. ende 1293.

Op't ghene ghy seyde: In de Order, het houwlijck,
 de Olyffel ontbreeckt de beteekende saeke vande vergiffen-
 der sonden &c. door Jesum Christum; heb ick ghe-
 antwoort: Waer staet het gheschreven dat de betee-
 kende saeke van alle de Sacramenten moet sijn ver-
 giftenisse der sonden?

Ghy antwoort: Wy binden het selve uptghedzucht
 den Doop / ende het Abontmael.

Van den Doop / en is'er gheen twijffel: Want dit
 staet hlarr Act. 2. 38: Een ygelijck van u werde gedoopt in
 naeme Iesu Christi tot vergevinghe der sonden.

Maer sout ghy wel durben bekennen dat oock in't
 Abontmael de sonden niet daer worden vergeben?

Ghy seght: Christus heeft gesept: Dat is mijn bloet 't
 rick voor vele vergoten wort tot vergevinge der sonden.

Dat is waer dat Christus aen't kruys sijn bloedt
 verlost bergoten tot vergevinghe der sonden: Maer ick
 warghe of nu in utw' Abontmael / als ghy den drinck-
 beker neemt / de sonden vergeben worden? soo niet; soo
 hebt ghy daer de beteekende saeke niet die ghy ver-
 seght: Soo sae: hoe hebt ghy dan gesept pag. 47. dat
 in't Abontmael noodigh is tot versterckinghe des geloofs,
 ende vertroostinghe der geloovigen? ende dit hebt ghy in
 de ene occasie gesept daer questie was of onse Wisse-
 nen offerhande kost sijn vooz de sonden / ghelijck als
 seght upt utwe pag. 43.

Der ghene ghy by brenghet upt Bellarminus lib. 1. de
 Sacram. in genere cap. 9, en bewijst niet dat de beteeken-
 de saeke in alle Sacramenten moet sijn de vergiffen-
 der sonden: Want alhoewel hy daer onder stelt
 de Recheveerdighmaekende of / ghelijck hy dit daer-naer
 weder verclaert / de heyligh-makende gratie, hier upt
 en

en volghet niet dat hy in alle Sacramenten bereyft
vergevinghe der sonden, want yemant kan wel Heyligh-
makende gratie ontfanghen / niet tot vergiffenisse der
sonden / maer tot vermeerderinghe van sijne Verplig-
heyt ofte rechtveerdigheyt / ghelick den H. Joannes
Apoc. 22, 11. seght: Die rechtveerdigh is dat hy noch gherecht-
veerdicht worde, ende die Heyligh is, dat hy noch geheyligh
worde.

Verhalven had ick / om te betoonen dat in't nutten
van 't aboutmael gheene vergiffenisse der sonden en
gheschiedt / dit argument *Pag 70.* reghen u ghesicht:
Paulus seght *1. Cor. 11, 28.* dat den mensch sijn selven be-
proeven moet / eer hy tot de tafel des heeren komt:
Wat is dit te segghen / sijn selven beproeven dat is / ghe-
lijck uwen Bijbel bemerckt *Num. 73.* Sijne conscientie
onderloeken of hy oock in sijn herte gevoelt een oprecht leet-
wesen, en droefheydt over sijn sonden, ende een ongheveynit
voornemen om de sonden meer ende meer af te sterven: **Seer**
wel gheseyt: Want ghelijck den H. Paulus seght / die
onweerdelijck, dat is / in den staet van sonde / die broot
eeet, eet voor sijn selven het oordeel. Volghens dit / en kan
het Aboutmael niet ingheset sijn tot vergiffenisse der
sonden: Want ghy moet u te vozen beproeven of ghy
in uwe conscientie supber sijt: Soo niet: ghy en mooght
ten Nachtmale niet gaen / andersins ghy eedt het on-
weerdelijck: Ergo de sonden en worden in't Nach-
mael self niet vergeven / 't is dan ingheset tot on-
derhont ende vermeerderinghe van ons gheestelijck
leven / 't welck wy moeten hebben eer wy dertwaerts
gaen: ofte / om niet u te spreken / tot versterkinghe des
gheloofs, ende vertroostinghe der gheloovighen. Ergo tot
een Sacrament en wordt niet bereyft dat de beree-
kende saeke zy vergiffenisse der sonden.

Mijn heer / wat seght ghy hier op: Want dese ant-
woorde is wederom in uwe penne ghebleven / of hebt
ghy missehten hier voer / den dagh niet gesien: soo neemt
gheest dan de saeck op: Soo ja: toont dan niet de
daer dat ghy kont antwoorden.

9. Ick hadde npt *2. Timoth. 1, 6.* ende *1. Timoth. 4, 16.*
rakkende het Pleesterdom / bewisen dat aen Timotheus
eenighe

inghe gratie ofte gabe ghegeven wiert dooz het op-
 leggen der handen / als hy tot **Priester** ofte onder-
 wylt wiert ghestelt.

Ick hebbe daer by gehoeght dat dese gabe ofte gra-
 tie bestont in eenen gheest der sterckte ende kloeckmoedig-
 heyt des herten in't bedienen van soo een ampt, in't midden
 onder alle de vyanden, perijckelen, ende verdruckinghe, ghe-
 luck wten **Bijbel** spreeckt *Num 21.*

Hier op antwoort ghy 1 Godt heeft somtijds in extra-
 ordinaire beroepinghen ghenade ghegheven, die hy aen de or-
 dinaire beroepinghe niet belooft heeft.

Wat is byten twijffel: **Maer** de questie is of de
 beroepinghe van **Timotheus** extraordinaire was / dit
 moet ghy goet ghemaect hebben / anders sijn ghy en
 probeert niet met allen.

Ghy antwoort 2. De gabe die **Timotheo** ghegheven
 wien is meer te verstaen van de kennisse der schriften, ende be-
 reidheyt om te leeren, als vande rechtveerdighmackende
 ghenade.

Ick replicere 1. Als ghy seght / is **MEER** te verstaen,
 dat niet te segghen dat men dooz die gabe / oock
 andere dinghen kan verstaen? waerom dan niet die
 dinghen die ick nu dareljck uyt de glossen van wten
Bijbel opgherelt hebbe?

2. Ghenoemen die gabe bestont naemelijck in de ken-
 nisse der schriften / ende bequaemheyt om te leeren (het
 moet gy nochtans niet en bewijst) waerom en kan de
 gratie de beteckende sache niet sijn van het **Prie-
 ster** / aengesien / gelijk nu bewesen is self uyt
 de **Abontmael** / dat tot alle **Sacramenten** niet ver-
 richt en woert bergiffnisse der sonden?

10. Had ick *pag. 72.* ghetoont dat'er oock b: sondere
 wden / als de beteckende sache / ghegheven worden
 d' **hontwyljck** / te weten / gheloobe / liefde / heyligh-
 machtinghe / ende maetigheyt.

1. **Timotheus** 2. 15. **Ephes.** 5. 32. spreeckt Christus, seght ghy (ick
 loobe dat ghe wilt segghen **Paulus**) van het gheestelijck
 huwelijck, ende de vereeninghe van Christus met de gemeen-
 ende die noemt hy eene groote verborghentheyt, ende daer
 is het lichaemlijck houwli, ck eene ghelijckenisse.

Ghy

Ghy sult my dese antwoorde wat bzeeder moeten verklaren: Want ick segghe ter goeder trouwen dat ick niet en hebbe konnen achterhalen hoe sy hier op mijne boozstellinghe past/ behalven dat ick niet aen en neme dat Paulus het gheestelick houwlijck Christi met de ghemeente / eene groote verborghentheydt noemt/ maer wel het lichaemlijck houwlijck tusschen man ende vrouwe / ghelijck wy dit boven upt de *H. D.* *Da-* *ders* ghesien hebben.

Ghy antwoort 2. *1. Timoth. 2, 15.* staet wel dat de vrouwe behouden sal worden als se volstandigh blijft, in, en by die gaven, ende ghenaden: Maer gheenlins dat die gaven by het houwlijck sijn beloof, of door het selve worden ghegeven.

Ick hebbe gheseyt *Pag 72.* dat Paulus daer by vooght dat se in de boozseyde gaven moeten volherden, te weten / niet alleen in't gheloof, maer oock / in de liefde, kevlighmakinghe, ende matigheydt; hier upt heb ick besloten dat se dese gratten in het aennemen van 't houwlijck verkijghen: Want 't is seker dat vele dese gratten niet en hebben booz het aenbeerden des houwlijcx / ende nochtang Paulus seght dat se daer in moeten volherden: Ergo hy gheeft hier mede ghenoechsaem te kennen dat se die krijghen / in, ende door het aenveerden des houwlijcx: *Ander sijn* hoe souden sy daer in konnen volherden, als se die niet er daet niet en hebben? Maer ghelijck ghy my moet bekennen / alle die het houwlijck aenbeerden en hebben dese gaven te boeren niet ghehad: Ergo sy krijghen die / in, ende door het aenveerden des houwlijcx.

11. Had ick gesept dat Paulus *1. Cor. 7.* het houwlijck self / eene gabe Gods noemt.

Ghy antwoort dat en konnen wy op die plaetse niet vinden.

Seght Paulus niet *v. 7.* Een yghelijck heeft sijn eyghen gabe van Godt, den eenen aldus, den anderen soo? blyckt het niet upt *v. 2, 3, 4.* dat hy spreekt vande ghetrouwde / ende *v. 8.* van d'onghetrouwde? oer sulcx dat hy seght / den eenen heeft de gabe Gods om te trouwen / den anderen / om niet te trouwen?

Maer ghy seght upt *Bellarmino*, dat den maghdelijcken

ijcken staet soo wel eene gave Godts is als 't' houwelijk: En
go het houwelijk en is niet meer een Sacrament als den maegh-
elijcken staet.

Ick antwoorde dat ick upt die plaetse alleen / niet
en hebbe willen beslupen dat het houwelijk een Sa-
crament is: Maer hebbe dit alleen by ghebrocht als
eenighe hebestinghe / ofte verklaringhe van mijne
voorgaende betwijfen.

12. Had ick Pag 72. raekende het H. Olyffel / gheseyt:
Wengesien dat ghe wilt dat de berekende saeke 3^{en} ver-
giffnisse der sonden / wat wilt ghy klaerder als 't' ge-
ne den H. Jacobus hier van seght *Cap. 5. v. 14, 15.*

Hier op antwoort ghy 1. Daer wort ghesproken van ee-
ne salvinghe, dienende tot mirakuleuse ghesontmakinghe,
welcke nu cesserende en ophoudende, is het ghebruyck van de-
se ceremonie, ydel.

1. Ick ontkenne dat die salvinghe simpliciter ofte ab-
solutē mirakuleus was?

2. Ick loochene dat die ghesontmakinghe nu ces-
sere ende ophout: Dese twee dinghen / D Daniel, hebt
ghy immers gheaffirmeert / dat moet ghy selve beken-
nen / Ergo ghy moet se beyde probeten.

Ghy antwoort 2. De verghevinghe der sonden wordt
daer wel beloofd op het ghebedt des gheloofs, ende de
salvinghe, maer en wordt de salvinghe niet determinate toe-
geschreven.

Dat en is niet van noode: 't' is my ghenoech dat
ghy beken (ghelijck ghy hier doet) dat de verghe-
vinghe der sonden beloofd wordt / aen beyde te sa-
men / ende aen het ghebedt, ende aen de salvinghe:
Want / gelijk alle Sacramenten niet alleen in woor-
den bestaen / maer oock in eenighe uytwendighe sae-
ke / die de Godts-ghelerde / materia & forma noe-
men / soo hebt gy hier de salvinghe met olpe / tot mate-
rie, ende het gh' bedt tot forma: Ergo ghelijck den
woop bestaet in afwasschinghe met water ende in woor-
den / alsoo bestaet het H. olyffel / in salben met olpe /
ende in 't' ghebedt.

Wat Cajetanus aengaet / die ghy seght dat hy het H.
Olyffel niet en hout voor een Sacrament vā godlijke
in stellen.

instellinghe/ en hebbe ick niet konne nae sien/wan
ghy en hebt wy den boeck niet aenghetwefen/ daer hy
soo spreekt: dit sal ick dan verwachten.

¶ Ten lesten; ghy hadt gesept dat de vijf leste Sacramen-
ten; gheene Sacramenten en konnen zijn, om datse niet en zijn
ten dienste van alle ghelooovighen, ghelijck den Doop ende het
Avontmael zijn.

¶ Ick hebbe gheantwoort dat dit niet nootzakelijck
en is dat alle de Sacramenten tot dienst van alle geloov-
vighen zijn; hebbe dit naemelijck betoont in de besnij-
denisse / de welke alleen vooz het mannelijck ghe-
sachte was: Hier op heb ick ghebraght / waerom
dat dit oock soo niet en kost oft en mocht zijn in het
nieuw Testament/ te weten/ een Sacrament vooz de
gheestelijcke alleen / een vooz de getrouwde alleen &c.

¶ Hier op antwoort ghy pag. 62. 'T is notoyr dat Godt
de besnijdenisse soo inghestelt heeft, dat het alleen aen 't man-
lijck gheslacht kost bedient worden: Maer 'en is niet notoyr,
dat Christus in 't nieuw Testament een Sacrament vooz de
Priesters alleen inghestelt heeft, een ander alleen vooz de ghe-
trouwde &c. dat, seght ghy/ is hier in de questie.

¶ Met oorlof / D. Daniel, die questie hebben wy ghe-
duerigh ghebentleert met onse voozgaende bewijfen/
teghen bewijfen/ antwoorzen/ wederlegginghen / re-
pliquen &c. want waer op hebben die anders gheloo-
pen / als hier op / dat de Order en Houwlijck en Olyffel.
Sacramenten zijn/ het een vooz de Priesters / het an-
der vooz de getrouwde &c.

¶ Dit is dan hier onse questie: Ghy hadt ghesep dat
tot een Sacrament bereyscht woort dat het zy tot den
dienste van alle ghelooovighen.

¶ Ick hebbe geantwoort dat dit niet nootzakelijck en
was/ om dat dit tot alle de Sacramenten van 't oude
Testament niet bereyscht en wiert/ghelijck het blyckt
in de besnijdenisse/ die alleen vooz het mannelijck ghe-
sacht inghestelt was.

¶ Hier op seght ghy i. Van de besnijdenisse is notoyr
dat se soodanigh was: Maer dat en is niet notoyr
van de Sacramenten des nieuwen Testaments.

¶ Siet ghy niet dat ghy self de questie tot een bewijs
neemt?

remt? als ghy dan directelijck wilde antwoorden /
moest ghy aldus gheseyt hebben / daer en is gheene ghe-
likenisse tuschen de Sacramenten van 't out Testament, ende
die van het nieuwe: Ofte / ten volght niet, dat is in de Sa-
cramenten van 't out Testament soo gheweest, ergo dit moet
doek soo zijn in die van het nieuwe: Dit moest uwe
antwoorde zijn / ende dan mocht ghy niet recht
van my vereytschen dat ick de consequentie sou goet
maeken.

Dan soude ick u ghereplieert hebben in deser voe-
ghen: Ghy lieden self argumenteert gheduerigh van
de oude Sacramenten tot de nieuwe: Want om dat
van het Paeschlam Exodi 12, ende van de besnijdenisse
Genes. 17. figuerlijker wijze ghesproken wordt / daer-
om seght ghy dat Christus doek figuerlijker wijze ghe-
sproken heeft van sijn lichaem in 't avontmael / ende
van den Doop Joan. 3. Want seght ghy lieden / dit is
eene maniere van spreken in de Sacramenten ghebruycelijck.

Du moet ghy my reden gheben / waerom dat ick
dele uwe Maxime niet en magh volghen / ende alsoo
argumenteren: De besnijdenisse in het out Testa-
ment en was hoor alle gheloovighen niet; Ergo 't en is
niet nootzakelijck dat dit zy in alle de Sacramenten
van 't newe Testament.

Indien ghy nu seght / daer en is gheene gelijkenisse
tuschen de eene ende de andere / ofte gheen ghevolgh
van d'eene tot andere: Soo sal ick dit uw' argument
teghen u selve ghebruyken / en segghen: Daer en is
gheen ghevolgh van d'eene tot d'andere / Ergo ghy
lieden argumenteert qualijck als ghy seght dat Chri-
stus van sijn lichaem ende van den Doop figuerlijck
spreekt / om dat dese maniere van spreken in de Sa-
cramenten / naemelijck van 't out Testament / ghe-
bruyckelijck is.

Maer ghy schijnt eensghins te loochenen dat de
besnijdenisse hoor het mannelijck gheslachte alleen
was / als ghy seght: de vrouwen wierden by of onder de
besneden mans gherekent ende gheschat.

Dat en doet'er niet toe: want dit blijft eben-wel
waerachrich dat het Sacrament vande Besnijdenisse
van

van Godt/booz't mannelijcke gheslachte alleen/inge-
ghestelt was/vervolghens dat'er in 't oude testament
een Sacrament was / t'welck niet en was tot dienst
van alle gheloovighen.

Den lesten seggt ghy: Wy verstaen dat de Sacramenten
des nieuwen testaments alle gheloovighen ghemeyn sijn, de
wijle de betreckende saeke der selve generael is, ende alle ghe-
loovighen specterende, te weten, de rechtveerdichmakende
ghenade, het lijden Christi als eene oorsake van die ghenade,
ende het eeuwich leven als t'effect van die ghenade, ghelijck
Bellarminus verhaelt *de Sacram. in genere lib 1. cap. 9.*

Is dit ghenoech/Mijnheer van Henghel, te segghen
dat ghy-lieden dit soo verstaet? moeten wy dan aen-
nemen / sonder bewijs / het ghene ghy lieden wilt
hebben? Nu segghe ick dat wy contrarie verstaen/wie
heeft'er ghelijck? Ghy seght: De betreckende saeke vande
Sacramenten is generael, ende alle gheloovighen specterende,
te weten, de rechtveerdichmakende ghenade, het lijden Chri-
sti &c.

Wat de rechtveerdichmakende gratie raecht / daer op
heb ick u boven geantwoort: wat het lijden Christi aen-
gaet / die is oorsake van alle gratie in't generael:
want daer en is niet een Sacrament in't welke dit
Lijden Christi niet en moet wercken: maer hier nyt en
volght uter dat dit Lijden niet eenighe besondere effec-
ten en heeft in 'een Sacrament ten opsichte van sou-
mighe personen / ende andere effecten in een Sacra-
ment ten opsichte van andere personen. Dit blyckt
self inden Oop vande sprackeloose kinderen/ ende in
het Abontmael: want gy selve bekennt dat de effecten
onder andere/ in 't Abontmael/ sijn versterckinghe des
gheloofs, ende vertroostinghe vande gheloovighen, t'welck
inde sprackeloose kinders gheen plaerse en grijpt/alsoo
si onbequaem sijn van dese versterckinghe ende vertroo-
stinghe, daerom nochtans en laet het lijden Christi gee-
ne generale oorsake te sijn vande gratie alhoewel sy
in't een Sacrament anders werckt als in't ander.

Maer ghy seght de betreckende saeke in alle de Sacra-
menten/ is de selve.

Dit is wederom *petitio principii*, want dit hebbe ick
boven

hebben wederlept. Bellarminus die ghy booz u neemt/die
 kan u niet baten: Want ghy selve weet wel dat hy
 meer dar'er besondere Sacramenten sijn tot dienst
 van sommighe personen/die niet tot dienst van ande-
 re sijn: Ergo wanneer hy seght dat het lijden Christi in
 alle de Sacramenten oorzake is vande gracie/hy ber-
 raet dat gelijk ick/te weten/dat dit lijden in alle Sa-
 cramenten moet wercken/maer in t'een sus/in't an-
 der soo/daerom/segghe ick noch eens/en laet dit lijden
 eene generale oorzake vande gracie te sijn in alle de
 Sacramenten.

Maer al dit/ D. Daniel, en hebt ghy noch niet aenge-
 raekt onse Biechte ende Vormsel, dese sijn immers booz
 alle ghelooighen: Wat seght ghy daer op? sijn dan de
 Biechte ende het Vormsel, Sacramenten? Ick hadde u
 dit selve ghebzaeght *Pag. 73.* Maer ghy gaet dit weder-
 om stilwijgens booz hy/ daer ghe nochtang in't op-
 segghe van desen vijfden Artijckel openlijck seght dat
 ghy van de Penitentie ofte Biechte sout handelen/ ende op
 t' slot van de rekeninghe en hebt ghy niet een enckel
 woort daer van ghesproken: Ist mischten om dat gy
 wel saeght dat de Biechte de eegendommen heeft die
 ghy tot een h. Sacrament bereyscht: te weten/ de in-
 stellunghe Christi, vergiffenisse der sonden/ ende dat
 het booz alle geloobigen is: Hier op sal ick uw' advijs
 noch verwachten.

Middelerijt neme ick mijn af-scheyt/ ende sal u
 aan den Heere bevelen/ blybende alijt uwen dienact
 en vrient. Daert wel.

Vidit & Approb. A. V. E. A. L. C.
 Can. & Arch.